

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 61 (1976)
Heft: 7

Artikel: La canzun populara da Marlbruc : recepziun en tiara romontscha
Autor: Collenberg, Cristian
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881803>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 26.11.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

La canzun populara da Marlbruc

Recepziun en tiara romontscha

da Cristian COLLENBERG

Enzacontas dellas davosas publicaziuns che tractan il lungatg ni la litteratura romontscha muossan ina vesta che sedifferenziescha veseivlamein da quei ch'ins era disaus tochen uss. En special semuossa quei ella vale-taziun dils products litterars romontschs; aschia segirescha in autur ch'ei drovi ina fleivlezia per caussas imitadas e provincialas per ch'ins s'interesseschi per la litteratura romontscha.¹ Quei attribut lai percorscher ch'ei setracta cheu ded ina vesta surprovinciala, e cun quella vesta sedi-stanzieschan ins pulitamein dalla tenuta tradiziunala che fageva crer che tut quei che vegni scret e publicau sco litteratura seigi automaticamein era bien ed interessant. Cheu fuss ei denton interessant de buca schar stgisar cun las criticas ufficialas, mobein ded era risguardar la vesta de quels «che prendan e legian», essend ch'era il lectur ei ina vart impurton-ta ella fatschenta litterara. Evidentamein semuossa ei adina puspei che era auturs che sesprovan de considerar litteratura sco documentaziun per ina certa schientscha ed emprovan de salvar ina vesta neutrala san buca s'abstener de far certas remarclas sur de sia qualitat. Sch'ei reussess de remetter l'attenziun oravontut sin la recepziun della litteratura (ed en in senn pli vast savess ins era risguardar quei che vegn surpriu da scribents romontschs ord la litteratura aulta ded auters pievels), lu semussassen fatgs interessants avunda che menassen buca en empruament de criticar la critica. Po esser che quella moda e maniera de giudicar litteratura ei buca cuntenteivla en vesta alla litteratura aulta, pertgei quel che legia sco lectur naiv ni critic senta il basegns d'exprimer siu laud ni sia critica, ed ei para che la litteratura romontscha detti dapli caschun per la secunda. Per ventira dat ei spartas litteraras che lubeschan a nus de s'abstener da mintga critica. Buca perquei che tut fuss bien leu, denton ei la qualitat buca ina conditio sine qua non sco tier la litteratura aulta, silmeins ella ve-sta tradiziunala. Je plaidel della litteratura orala. Tier la litteratura orala ein igl act e las circumstanzias della creaziun d'in'ovra bein era d'impur-tonza, denton constituescha pér il fatg della derasaziun e recepziun tras ina cuminonza pli gronda ella en siu esser. Quei vala ton per las praulas

¹ Cump. l'introducziun el cudisch ded I. Camartin: Rätoromanische Gegenwartsliteratur in Graubünden. Mustér 1976.

sco per las canzuns popularas. Tier la derasaziun vegnan cunfins da tuttas uisas surmuntai: il cantadur de canzuns popularas sefutra della damonda danunder che la canzun ch'el conta derivi e sch'ella possedi ina valeta litterara, ella sto mo plascher ad el. Podà che enqual poet ha gia stuiu secunfruntar cun la damonda tgei ch'el stoppi aunc midar per che sia ovra sappi buca vegnir considerata sco plaghiat. Ella litteratura orala exista quella damonda buc. Tgi che s'interessescha per il raquintar e cantar popular sa sespruar de discuvierer las leschas dil plascher cun analisar las ovras existentas, ch'ein pia vegnidas derasadas enzacu, ni sespruar de discuvierer il punct d'entschatta della derasaziun. Partenent las canzuns setracta ei pia ded anflar exempels de talas, per las qualas ins sa cumprovar en tgei fuorma ch'ellas ein vegnidas recepidas inaga, e de dumandar tgei che possi esser stau il motiv ch'ellas ein vegnidas acceptadas ed han pudiu sederasar sin igl entir territori romontsch.

Lein eleger sco exempel ina canzun ch'ei stada ina gada fetg enconuschenta e che po haver legrau ed un fisau a siu temps plirs pievels europeics, la «Canzun de Marlbruc». Sch'il lectur sa entscheiver nuot cun quei num sche sto el buca trer immediat la conclusiun ch'el seigi buca sil current, pertgei era «Marlbruc» auda tier quellas canzuns romontschas ch'ein vegnidas emblidadas el decuors dellas davosas generaziuns e che han schau anavos certs fastitgs mo ellas collecziuns della litteratura populara. Quei che dat denton in tratg special a quella canzun ei il fatg ch'ei setracta cheu d'ina canzun oriundamein franzosa ch'ei vegnida surprida el Grischun romontsch. La damonda, co ina canzun franzosa anfla la via tiels Grischuns – e «Marlbruc» ei buca la suletta! – ei en sesezza gia fascinonta avunda.

Oz ei la canzun de Marlbruc derasada sil territori franzos en la suandonta fuorma:²

² Henri Davenson: Le livre des chansons ou introduction à la chanson populaire française. Neuchâtel 1944 p. 449. – En quella fuorma era en numerusas autras ediziuns.

Malbruck s'en va-t-en guerre
Ne sait quand reviendra.

Il reviendra-z-à Pâques,
Ou à la Trinité.

La Trinité se passe,
Malbruck ne revient pas.

Madame à sa tour monte,
Si haut qu'elle peut monter.

Elle aperçoit son page
Tout de noir habillé:

«Beau page, ah! mon beau page,
Quelles nouvelles apportez?

– Aus nouvelles que j'apporte,
Vos beaux yeux vont pleurer:

Quittez vos habits roses
Et vos satins brochés;

Monsieur Malbruck est mort,
Est mort et enterré.

J'ai vu porté-z-en terre
Par quatre-z-officiers:

L'un portait sa cuirasse,
L'autre son bouclier;

L'un portait son grand sabre,
Et l'autre rien portait.

Alentour de sa tomba,
Romarin l'on planta.

Sur la plus haute branche,
Le rossignol chanta.

On vit voler son âme
A travers les lauriers.

Chacun mit ventre à terre,
Et puis se releva,

Pour chanter les victoires
Que Malbruck remporta.

La cérémonie faite,
Chacun s'en fut coucher

Les uns avec leur femme
Et les autres tout seuls.

Ce n'est pas qu'il en manque,
Car j'en connais beaucoup:

Des brunes et des blondes,
Et des châtaignes aussi.

Je n'en dis pas davantage,
Car en voilà-z-assez!»

Quella versiun suonda in schema metric ch'ei fetg derasaus ella canzun populara franzosa. Nus vein cheu ina canzun narrativa cun la suandonta situaziun: Las empremas strofas plaidan ded ina persuna apparentamein enconuschenta che va ell'uiara e tuorna buca sil termin fixau. Lu semida la situaziun narrativa en direcziun d'ina actualisaziun: In servitur arriva

cun las trestas novas, la dunna de Marlbruc sto udir che siu um seigi gia morts e satraus; il servitur descriva extendidamein las circumstanziadas della sepultura. Ins ha l'impressiun che tut quei daventi en in milieu aristocratic, in'impressiun che deriva principalmein dalla descripziun dil ceremonial della sepultura e dil fatg ch'in «page» porta las trestas nuvialas. Tgei persuna ha bein la quida ded entrar ella canzun populara tras l'atgna sepultura? La canzun fa de saver ch'ei stoppi esser ina persuna militar, il lungatg original schass concluder ch'ei seigi in Franzos, il num ei apparentamein engles. La historia dat las suandontas rispostas: Marlbruc ei veramein ina persuna historica. John Churchill, duca de Marlborough, ei staus in general engles (1650–1722) ch'ei staus cumpigliaus en embrugls guerrils en la Frontscha de gliez temps. Ord sia veta eis ei principalmein enconuscent ch'el ha battiu encunter l'armada franzosa ella battaglia de Malplaquet (Flandra, 1709). A caschun de quella battaglia ei la fama cursada ch'il general seigi curdaus. En consequenza de quella nuviala duei in Franzos haver fatg ina canzun sin la mort ded in impurtont adversari. Il duca ei denton morts pér igl onn 1722 en tutta ruasseivladad ell'Engheltiara ed ei vegnius satraus cun las honors obligatas ella baselgia de Westminster a London.³ En quei connex capeschan ins era meglia il caracter primar della canzun. Ella litteratura populara existan numerusas canzuns sin herox ni sin persunas d'impurtonza historica (Guglielm Tell, il retg Gustav Adolf, Napoleon e.a.); per ordinari contribueschan quellas era alla glorificaziun meritada ni nunmeritada de quellas persunas. Ella canzun de Marlbruc havein nus ina situaziun empau differenta. Ils elements plitost burlescs ella davosa part della canzun contrasteschan veseivlamein cun il cuntegn dell'emprema part della canzun. Denton avon che plidar de quei aspect aunc enzacontas remarclas resumontas pertuccont la derasaziun della canzun.

Ils editurs dellas collecziuns de canzuns han constatau che las empremas variantas franzosas ein vegnidas fixadas a scret sil pli baul 1784. Quei vul dir ch'ei seigi spirau in bufatg temps denter il datum che la canzun duei esser vegnida fatga entochen ch'ils emprems mussaments a scret ein avon maun. Il suandont para ded esser impurtont per la historia de nosa canzun:⁴ Igl onn 1781 entscheiva la popularisaziun della canzun quasi da surengiu. Il retg della Frontscha (Ludivic XVI.) e sia dunna Marie-Antoinette han survegniu in feagl, e per quei feagl han ins stuiu encurir ina nutridra (Amme). Ina pura ch'ei semussada sco robusta avunda ed adattada en

³ Erk-Böhme: Deutscher Liederhort. 3 toms. Leipzig 1893/94. 2. tom, p. 137.

⁴ Ord las annotaziuns tier Erk-Böhme e Davenson, sco ann. 3 e 2.

tuts graus ha astgau ademplier quei survetsch destinguent. Quella pura hagi adina cantau ina certa canzun alla tgina digl affon. La regina hagi udiu quella ed anflau siu cumplascher – ed il gust della regina ei naturalmein obligonts. Cuort e bien, l'entira cuort regala hagi cunsentiu il plascher de Marie-Antoinette ed aschia gidau a derasar danovamein la canzun quasi emblidada. Era sch'ins risguarda che quella raquintaziun porta tratgs pulitamein legendarics muossa il fatg ch'ins recuora tochen tier la regina per declarar la recepziun d'ina canzun tuttina che la derasaziun de «Marlbruc» seigi stada fenomenala. Per gliez fatg dat ei mussaments pli ch'avunda. Gia 1783 existan pliras versiuns tudestgas della canzun franzosa. Sper versiuns en cudischs de canzuns curseschan entiras plunas fegls sgulonts.⁵ «Marlborough» para ded esser stau ina curiosiad cultur-historica, per aschidedir in'«unda» ch'ei s'effectuada buca mo ella canzun, mobein era en dessegn e pictura ed ella moda de sevestgir. Ei vegn ad esser stau ina dellas empremas emprovas gartegiadas de commercialisar in cant daventaus spontanmein populars. Generalmein vegn la canzun considerata sco emprem «schlagher» europeic, derasaus sin territori franzos, tudestg, engles e talian.⁶ Ed era el Grischun romontsch! Igl onn 1805 rapporta in plevon dell'Engiadina denter auter informaziuns partenent il cantar popular: «Malboroug wird auch gesungen – ohne von der Geschichte noch vom Inhalt etwas zu verstehen. Die Ostereicher haben auch manches Liedgen zurückgelassen.»⁷ En tgei fuorma che la canzun ei vegnida cantada enderschin nus buc.

Persuerter possedin nus denton ina varianta de «Marlbruc» egl idiom surmiran:⁸

⁵ Rolf W. Brednich: Eine frühe schweizerische Fassung des Marlborough-Liedes. Schweiz. Archiv f. Volkskunde 60 (1964) p. 73–84.

⁶ Wolfgang Brückner: «Marlborough» als Spottlied auf Bilderbogen. Schweiz. Archiv f. Volkskunde 60 (1964) p. 141–163.

⁷ Tenor C. Decurtins: Rätoromanische Chrestomathie. Erlangen 1896–1919. Ergänzungsband p. 225.

⁸ Rät. Chrest. X, p. 734.

Marbrug e ia an ghera,
 Na, lè betg anc turno,
 El vign a nicr de Pasca
 Per far la trinite.
 La trinite e schon fatga,
 Marbrug nè betg anc nia.
 Schi vola sen la truasch,
 Schi anse scu lò pudia,
 Schi veila Plasch a gnecr,
 Tot revastgi'an necr.
 «O Plasch, ilg mies bung Plasch,
 Tge novas portas te?»
 «Tgi igls voss igls vignan a bargicr,
 Sichucr Marlbruc è mort,
 Lè mort e sutaro.
 Va vi'a purtar an terra tras catter offiziers,
 Egn da chels veva igl sies grond sabel,
 Ils oters na vevan navot.
 Va vi'a sgular si'olma travers ad in schambung.»
 Mintgin cugl sies vainter a terra,
 Alloura schi levigl se e von a durmecr,
 Ils omans cun lur dunnangs,
 Igls mats cun las mattangs,
 Ed igls vievs pon ecr cugls tgangs.

Quella versiun ord la Chrestomazia suonda ualti exact la structura digl original franzos, denton ein differents detagls s'adattai al niev contuorn ed han anzi gudignau spazi ella direcziun dil character parodisont. Schegie che la canzun fa ina impressiun relativamein cumpleta capeschan ins enzaconts passus meglier suenter haver consultau la versiun franzosa. Ins sa mo deplorar che l'ediziun dat in summa neginas indicaziuns partenent cu e da tgi che quella canzun ei vegnida cantada. Nuotatonmeins eis ei interessant de saver constatar co la dunna dil herox va «silla truasch» e co «Plasch» ha remplazzau il «page».

Sut igl aspect della derasaziun en tiara romontscha ston ins aunc menziunar ch'ins ha era enconuschiu en Surselva la canzun de Marlbruc. Quei documentescha ina versiun fragmentarica ord il material dil DRG, «Marlbruc ei ius en uiarra...»⁹ En sesez stuess ins catter ils pli spess mussa-

⁹ Incipit dellas canzuns nr. 4114.

ments ell'Engiadina, cun quei che nus savein che la canzun ei stada dera-
sada leu. En quei connex stuein nus citar la suandonta canzun:

Viv'il bel princi, rai d'Olanda¹⁰
Quel ve'eir da gnir a chà.
    Haderdom valeriulà
    Quel vev'eir da gnir a chà.

La schiora(sic!) prinzessa sün fanestra
Guardev'ora in mez il mar.

Qua vezet'la ün servitur
Chi gniva tot vesti a nair.

Servitur o servitur
Che ma novas mainast tü?

Pacas bunas schiora prinzessa
Tant per mai co eir per lei(!).

Angoscha gronda e dolor
Il bel prinzi es sotterà.

La schiora prinzessa per terra crodet
Da la gronda crudelt(e)d.

Las sias donzellas tottas quellas
Gnittan la per la jüdar.

Commentond quella canzun scriva Casper Decurtins: Bei einigen gerade von den älteren Liedern fehlt der Schluss, so in einer älteren Fassung des Marlbruchliedes. Bemerkenswert an dem Liede ist, dass hier der schöne Fürst und König von Holland die Stelle Marlbruchs einnimmt. Das Lied von dem König, dessen Tod vom schwarzgekleideten Diener der Fürstin gemeldet wird, repräsentiert die älteste Form des Marlbruchliedes». ¹¹ Diltut gest ei quei che Decurtins manegia buc. Il term «vegl» ei naturalmein relativs, denton san ins strusch quintar quella canzun denter las veglias.

¹⁰ Rät. Chrest. IX, p. 162.

¹¹ Rät. Chrest. IX, p. XIII.

La scena d'in servitur che annunzia la mort d'in guerrier prominent sforza bein d'assoziar quella cun la canzun numnada, denton dat ei in diember caussas ch'ei buca semegliontas, e dil reminent savein nus ualti exact co la canzun de Marlbruc ha stuiu veser ora en siu emprem stadi. Ultra de quei savein nus era ch'igl'autur de lezza canzun ha duvrau material ord canzuns gia lu enconuschentas per sia «ovra». Ina de quellas ei senza dubi quella dil «Prince d'orange» che tonscha anavos tochen el 16avel tschentaner. Denter autras cuntegn quella las suandontas strofas:¹²

Le beau Prince d'Orange
n'y est point arrivé.

Regarde à la fenêtre
et voit un messenger.

«Messenger, porte-lettres,
quelles nouvelles apportez?

– J'apporte des nouvelles
qui vous feront pleurer:

Le beau prince d'Orange
est mort et enterré.

Il pass da quella canzun al fragment engiadines ei pli pigns che quei che la sligiazion de Decurtins presumass. La midada dil num geografic en «Olanda» ella canzun populara fa buca surstar; en quei cass havessen nus ina canzun franzosa dapli el corpus de canzuns romontschas. En quella canzun ei igl'element burlesc aunc buca avon maun. L'entrada digl'element burlesc ella canzun franzosa vegn intermediada tras il surprendre ina part ded in'otra canzun existenta, numnadamein ded ina che descriva la sepultura ded in duca de Guise ch'ei staus engaschus cun tgierp ed olma els cumbats encunter ils Hughenots, morts 1563. La pompa de quella sepultura ha segir furniu impressiuns avunda per ina illustraziun positiva e negativa dil schabetg. La finiziun della canzun menziunada demuossa clar avunda en tgei direcziun che la canzun pertucconta va.

«La cérémonie faite
Chacun s'alla coucher,
Les uns avec leur femme,
Et les autres tout seuls.»

¹² H. Davenson: Le livre des chansons, p. 423. D'allas medemas notizias era la canzun dil duca de Guise.

¹³ De quei aspect s'occupescha W. Brückner principalme in lavur numnada en ann. 6.

La canzun sezza descriva era il til de bara ed ils offiziers che portan armas dil duca ed ils bategls representativs. Ins sa s'imaginar fetg bein che gia la pompa funerala aristocratica sezza che ei nuot auter che in act de representaziun ha sil pli tard el 18avel tschentaner in effect che ha de far nuot pli cun sentiments de pietad.¹³ Sche quei passus vegn duvraus en quei temps per ina canzun sin ina persuna, lu ei igl effect humoristic segir buca nunvoluntaris. Ultra de quei laian differents passus la libertad ded amplificar igl effect hilaric cun menar vinavon certas allusiuns che vegnan fatgas. In diember de variantas ella successiun della canzun franzosa fa quei senza retenientschas.

Il character miezserius e la disposiziun per ina amplificaziun el senn ded ironia ni parodia ei segir in dils motivs che la canzun ha giu ton success, naturalmein cun sustegn d'ina melodia giavinonta e della sempladad ella structura dellas strofas cun in refrain empau curios. Ed igl ei aunc d'alleger che gest la situaziun ded in guerrier che va ell'uiara ni silmeins egl jester ei ina constellaziun quasi archetipica ella canzun populara. Ed en quei connex eis ei uras de dir che la canzun franzosa ha aunc purschiu in'otra pusseivladad d'interpretaziun. Nus vein gia menziunau che la canzun cuntegni duas parts che muossan ina discrepanza, ell'emprema malencurada, ella secunda munconza de pietad. Tgi che sesenta pli commentaus dal destin della signura che dat comiau per retscheiver pli tard las «trestas novas», lez ei pli satisfatgs cun ina canzun che tematisescha la dolor della dama a caschun dil comiau sez ni della nuviala retscharta. Era a quei basegns ha la canzun populara ell'unda de Marlbruc corrispundiu. Aschia exista ina versiun ladina che vul sut neginas circumstanzias seschar coordinar cun quei che nus enconuschin schiglioc en caussa da Marlbruc.

1. Malbruc nun ir in guerra!¹⁴

Miromtontoriantera.

Tü 'm dast paina e dolor

Malbruc nun ir in guerra.

2. Tü 'm dast paina e dolor.

O nun at tmair o chara

Ch' eu stögl ir per onur.

¹⁴ Rät. Chrest. IX, p. 149. Exempels representativs per variantas en lungatg tudestg ella collecziun Lutz Röhrich/Rolf W. Brednich: Deutsche Volkslieder, Bd. 1. Düsseldorf 1965, p. 344 ss.

3. La paina es tanta gronda
Mera dad ir in Olanda
E laschar qua mia amur.
4. O che amur plü bella
Da star pro tai fidela
Pro tai o char amur!
5. O lascha ch'eu at abratscha
Las larmas da ta fatscha
Sun causa da ma mort.
6. Saia in Frantscha on in Tüurchia
Sarast la Spranza mia
Mia spranza e mia sort.
7. O chara mia bella
Eu 't rov saia fidela
Vers il teis char amur.
8. Eu vegn davent da quia
Cun grond melanconia
Be per tai meis char cor!

Il comiau ei en special per la canzun romontscha in ordvart fritgeivel. Ei sto esser ch'in poetun ni poetet engiadines ha anflau digna quella situaziun per combinar ella cun la sort d'in herox della canzun, forsa sperond che quel segireschi a quella in success semegliant. En quei senn ei era quella canzun in intressant document per la recepziun della canzun de Malbruc en tiara romontscha.

En sesez eis ei plausibel che gest ina canzun de dimensiun europeica anfla era accoglientscha tier ils Romontschs. En quei cass eis ei interessant de saver constatar ch'ei setracta cheu ded ina canzun ded origin franzos. La documentaziun dellas variantas romontschas ei buca diltut cuntentevla, quei ch'ins deplorescha cunzun perquei che la situaziun ei semeglianta era per auters cass; las ediziuns ein memia pauc cumpletas e memia pauc fidadas. Denton savein nus ch'ei dat aunc differentas canzuns oriundamein franzosas el corpus de canzuns romontschas, aschia per exempel «Ei era treis schuldaus» e.a. Tier quels dus exempels croda ei si ch'ei exista semegliadetgnas en fuorma, tun e melodia, tut priu ch'ei se-

tracta de canzuns cun in caracter ch'ei sutrepresentaus ella canzun populara romontscha. Cun ina certa resalva savess ins dir: Ins surpren enzatgei ch'ins posseda buca senz'auter sez. La medema constataziun eis ei vegniu fatg en rama de cumparegliaziuns denter canzuns tudestgas e franzosas.

In'otra damonda ei quella della via che las canzuns franzosas han priu per arrivar en tiara romontscha. Igl ei enconuschent ch'ei exista gest della canzun de Marlbruc translaziuns tudestgas ch'ei per part gest aschi verbalas sco la versiun romontscha la pli cumpleta. Perquei eis ei buca sclaus che la canzun de Marlbruc ei arrivada tier nus sur ina canzun tudestga. En vesta al'impurtonza che las canzuns tudestgas han giu per il cant popular romontsch en general san ins buca snegar quella pusseivladad. Quella damonda sto denton (aunc) restar aviarta.